

PAPER DETAILS

TITLE: Dede Korkut Kitabı ve Slav Destanları

AUTHORS: Metin EKICI

PAGES: 51-60

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/709442>

DEDE KORKUT KİTABI VE SLAV DESTANLARI

Metin EKİCİ

Gün ışığına çıkarıldığı andan itibaren üzerinde pek çok inceleme yapılan *Dede Korkut Kitabı* hakkında Batıdaki ilk tartışmalar onun ihtiva ettiği bazı destanların bazı Yunan veya batı kaynaklı destanlardan alıntı olup olmadığı üzerinde yoğunlaşmış, Türk bilim adamları bunun aksini ortaya koyabilmek için büyük bir çaba ve enerji sarfetmişler, ancak günümüzde bile bazı Batılı araştırmacılar kitaptaki bazı destanların Batı kaynaklı olduğu konusundaki tavır ve düşüncelerini değiştirmemişlerdir.

Dünya üzerindeki milletlerin sözlü halk yaratmaları arasında pek çok benzerlikler bulunmakta ve bu benzerlikler coğrafi komşuluk, tarihî, kültürel ve ekonomik ilişkiler gibi sebeplere dayandırılmaktadır. Halk bilimi ve kültür tarihi araştırmacılarının tespit ettikleri bir başka sebep ise, dünya üzerinde farklı coğrafi alanlarda yaşayıp, birbirleriyle hiç ilişkisi olmayan toplumların halk yaratmaları arasındaki benzerlikten yola çıkarak ortaya konulmuştur. Buna göre; toplumlar farklı coğrafyalarda yaşasalar bile benzer durum ve olaylar karşısında, benzer şeyleri düşünmekte ve yapmaktadır. Dolayısıyla birbirinden çok uzak coğrafyalarda yaşayan toplumlar hiçbir alışverişte bulunmaksızın benzer yaratmalar ortaya koyabilirler.¹

Biz bu incelememizde yukarıdaki iki görüşü; 'Difüzyon' veya 'Yayımla Teorisi' ile 'Paralel Kültür Teorisi'ni, de göz önüne alarak *Dede Korkut Kitabı* ile ilişkisi olduğunu düşündüğümüz bir Rus destanı olan 'Dobrynya ve Alyoşa Popoviç' (Dobrynya and Alyosha Popovich) destanını yapı ve muhteva bakımından inceleyerek bu destanın *Dede Korkut Kitabı*'ndaki Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek destanıyla benzerlikleri ve bunların sebepleri üzerinde duracağız.

Dobrynya ve Alyoşa Popoviç destanı genel konusu itibarıyla 'Kahramanın Geri Dönüşü' (The Return of Hero) yapısına uygundur. Kahramanın geri dönüşü konusu gerek yapı ve gerekse muhteva olarak Türk destanlarından Bamsı Beyrek ve Alpamış gibi çok yaygın destanların yanında, Bey Böyrek, Aşık Garip ve Ali İzzet Bey Hikâyesi gibi sözlü gelenekte daha yeni teşekkül ettiğini bildiğimiz Türk halk hikâyelerinde de yaşayagelmıştır. İnceleme konusu ettiğimiz Rus destanı A. E. Chukov ve A. F. Hilferding tarafından derlenmiş olup, 'Onega Destanları' adlı

¹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 19-38.

koleksiyonun içinde yayımlanmıştır.² Destan tamamen manzum şekilde yaratılmış olup tamamı 415 mısradan ibarettir. Bu destan Kiev destan dairesi içinde yer almaktadır. Rus destanlarının en eskilerinden olduğu kabul edilen bu destanın teşekkül tarihi 12.-13. yüzyıllar olarak kabul edilmektedir. Rus destan gelenekleri ve genel olarak da Slav destanları üzerinde araştırma yapanların çok iyi bilecekleri üzere Rus destan anlatıcıları 'Skomorokh' adını alırlar. Rus skomorokh geleneğinin ve de skomorokhların repertuvarlarının oluşması ve gelişimi üzerinde başta Hunlar, Peçenekler ve Tatarlar olmak üzere çeşitli Türk boylarının çok fazla etkilerinin olduğu bilinmekte ve bu etkinin daha sonraki dönemlerde de devam ettiği kabul edilmektedir.³ Rus destan geleneği hakkındaki bu kısa bilgiden sonra, Dobrinya ve Alyoşa Popoviç adlı bu destanın ana yapıları ve bu yapıların *Dede Korkut Kitabı*'ndaki üçüncü destan olan 'Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek'⁴ destanındaki paralel şekillerini özetle şu şekilde verebiliriz:

1. Kahraman ve âilesinin tanıtılması:

İnceleme konumuz olan Dobrinya ve Alyoşa Popoviç destanı, destan kahramanı Dobrinya'nın annesiyle olan bir konuşmasıyla başlar. Burada kahramanın annesi Ofimya Aleksandrovna'ya kahramanımız neden kendisini doğurduğunu, kendisini bir 'bogatır' olarak doğuracağına, ya bir taş veyahut da Türk denizi olan Karadeniz'e doğurmuş olsa daha iyi olacağını, çünkü kendisinin savaşlarda öldürdüğü insanların anne ve babalarını çocuksuz, hanımlarını kocasız ve çocuklarını da öksüz bırakmaktan mutsuzluk duyduğunu söyler.

Oğlunun bu sözleri üzerine anne Ofimya Aleksandrovna oğlunu kocası Nikitiç'in isteği üzerine, İlya Muremet gibi şanslı, Svatyagor gibi güçlü, Alyoşa Popoviç gibi korkusuz doğurduğunu, onu Plyonkoviç'in Churila'sı gibi süslü bir at doğurmuş da olabileceğini, ama onun yerine başka hiç kimsede bulunmayan meziyetlerle doğurduğunu söyler.

Bu konuşmadan da anlaşılacağı üzere destan, kahramanın ve ailesinin tanıtımıyla başlamaktadır. Kahramanımızın adı Dobrinya, annesinin adı soylu ve saygıdeğer Ofimya Aleksandrovna, ölmüş olan babasının adı ise Nikitiç'tir. Anneyle oğul arasında bir şikâyet veya tartışma havasında verilen bu kısım esas itibarıyla kahraman ile ailesini tanıtmaya yöneliktir. Ancak burada eksik olan ve daha sonra verilen bir nokta ise Dobrinya'nın evli olduğunun belirtilmesi ve karısının tanıtılmasıdır. Burada verilen bir başka önemli nokta ise, İlya Muremet, Svatyagor ve Alyoşa Popoviç gibi ünlü Rus bogatırlarının tanıtılmasıdır.

Bu kısmın *Dede Korkut Kitabı*'ndaki Bamsı Beyrek destanındaki anlatılış şekline bakıldığında; Bamsı Beyrek anlatmasının ailenin tanıtımıyla başladığı ve hemen bunun arkasından da 'çocuksuzluk' problemi ve bunun çözümüyle ilgili 'çare

² A. E. Chukov; A. F. Hilferding, *Onega Epics*, 4th Ed. Moskov, 1950. No:149.

³ Felix J. Oinas, 'Russian Byliny', *Heroic Epic and Saga*, s. 236-256.

⁴ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı, I.* (Giriş, Metin, Faksimile), s. 116-153.

arama'ya yer verildiği ve bunu takiben de 'kahramanın doğumu, ad alması, eğitimi'nin anlatılmasından oluşan ve bizim 'Hazırlık Epizodu' adını verdiğimiz geniş bir yapının yer aldığı görülür.

Dobrinya ve Alyoşa Popoviç destanının bu kısmı Bamsı Beyrek'teki yapıyla genelde bir benzerlik teşkil etmekle birlikte muhteva yönünden oldukça farklıdır. Bu farklılık da Rus destan geleneğinin kahramanın dönüşünü konu eden anlatımlarında hazırlık kısmının bulunmamasından kaynaklanır. Bunun da sebebi iki destan geleneğinin farklı temellere bağlı olmasındandır. Bu kısımda verilen önemli farklardan birisi Rus destan geleneğinde klâsik olarak görülen annenin önemli bir yer tutmasına karşılık, Türk destanlarında babanın tanıtılması ve annenin ikinci plânda yer almasıdır. Baba ile birlikte onun sahip olduğu servet ve makamın tanıtımı ve bunların arkasından bu servet ve makama sahip olan ailenin problemi ve bu problemin çözümünün anlatılması Türk destanlarında yaygın olarak görülür.

2. Kahramanın ülkesinden ayrılması:

Dobrinya destanında ailenin tanıtılmasından sonra yer alan konu ise kahramanın ülkesinden veya ailesinin bulunduğu yerden ayrılmasıdır. Destanda bu konu şöyle anlatılır; kahramanımız Dobrinya hiçbir sebep gösterilmeksizin ülkesinden ayrılmaya, ya bir savaşa veyahut da bir maceraya atılmaya karar verir. Dobrinya'nın bu kararını önce annesi Ofimya öğrenir ve oğluna sağ salım gidip gelmesi temennisinde bulunur. Dobrinya atını hazırlamaya başlar, atın hazırlanması sahneleri ve hazırlıkta kullanılan malzemelerin tanıtımı Manas, Alpamış, Köroğlu ve Bamsı Beyrek gibi Türk destanlarında atın önemi ve hazırlanışı sahneleriyle benzerlikler arzeder. Bu husus A. B. Lord tarafından geniş bir şekilde incelendiği için biz burada bu konudaki detaylara yer vermeyi uygun bulmuyoruz.⁵

Kahramanımız Dobrinya atını hazırladıktan sonra kendi evine gelir. Burada karısı Litvanya'dan gelme bir prenses olan Vikula'nın kızı Nastasya ile konuşur. Dobrinya kendisine nereye gittiğini soran karısına, nereye gittiğini söylemek yerine, onu üç yıl beklemesini, dönmezse üç yıl daha beklemesini eğer altı yıl içinde yine dönmezse bir dul olarak yaşamasını veyahut da bir bogatırla evlenmesini, Nastasya'nın bu konuda kendi kararını kendisinin verebileceğini söyler. Dobrinya sözlerine devam ederek; dönmediği takdirde karısının kendi kendine karar vererek seçeceği bir bogatır, bir prens veya zengin biriyle evlenebileceğini, ancak seçeceği kişinin kan kardeşi Alyoşa Popoviç olmamasını söyler. Bu sözlerden sonra Dobrinya evinden ayrılır ve bilinmeyen bir yöne doğru gider.

Bamsı Beyrek destanında ise kahramanın ülkesinden ayrılmasından önce 'kahramanın âşık olması' adını verdiğimiz bir bölüm yer almaktadır ki, bu bölüm kısaca şöyle anlatılmıştır; Bamsı Beyrek yetişip olgunlaştıktan sonra Oğuzda kendine uygun bir eş arar ve bir gün av sırasında Bay Piçen Bey'in kızı Banı Çiçekle

⁵ Albert B. Lord, 'Balkan and Central Asian Epics', *Epic Singers and Oral Tradition*, s. 222-234.

tanışır ve yaptıkları yarışmalardan sonra onunla evlenmeye hak kazanır. Bamsı, evlenmek için seçtiği kızla ilgili düşüncelerini babası Bay Püre Bey'e anlatır ve babasından Banı Çiçek'in kendisinin beşik kertme nişanlısı olduğunu öğrenince daha da sevinip, onu ister. Banı Çiçek'in erkek kardeşi Deli Karçar'ın delice istekleri Dede Korkut tarafından yerine getirildikten sonra iki sevgilinin düğün hazırlıkları yapılır ve düğün başlar.

Bamsı Beyrek'in ülkesinden ayrılmasıyla ilgili kısım bu noktada başlar ve bu kısım da kısaca şöyledir; Beyrek ve yiğitleri düğün gecesi eğlenirken aniden düşmanlar baskın yapar ve çıkan çatışmada pek çok Oğuz yiğidi şehit olur ve çoğu da esir olarak kâfirler tarafından götürülür. Esir olanlar arasında Bamsı Beyrek de vardır, fakat arkada kalan ailesi onun esir olduğu veya öldüğü konusunda bir bilgiye sahip değildir.

Yukarıdaki kısa özetlere bakarak yapılacak bir karşılaştırmada Dobrinya'nın hiçbir sebep gösterilmeden ülkesinden uzaklaşmasına karşılık, Bamsı Beyrek'in ülkeden ayrılmasının oldukça ciddi bir sebebe dayandığı ve istemeyerek ülkesinden ayrıldığı görülür. Yine Dobrinya'nın evli olmasına karşılık, Beyrek sözlüdür ve düğün yapmaktadır. Sebep ne olursa olsun temelde bir ayrılık söz konusu edilmiş olması iki destan arasındaki ortak noktadır. Ancak Bamsı Beyrek destanında ve benzeri Türk destanlarında bu konunun çok ince bir şekilde işlenmiş olduğu ve bunun da Türk destan yaratıcılığıyla ilgili olduğu, Dobrinya destanındaki yapının ise oldukça zayıf bir şekilde kurulup muhtemelen Bamsı Beyrek destanından veya onun sözlü gelenekteki şekillerinden alınmış olduğu söylenebilir. Aynı yapının sadece Dobrinya destanına değil, Güney Slavları'na ait daha pek çok destana da Türk destanlarından geçmiş olması kuvvetle muhtemeldir.⁶

3. Sevgili veya eşin başka biri ile evlendirilmek istenmesi:

Dobrinya ülkesinden ayrıldıktan sonra üç yıl geçer ve ondan hiçbir haber gelmez. Üç yıl daha geçer ve yine bir haber gelmez. Dobrinya gibi maceraya atılıp geriye dönen Alyoşa Popoviç, Dobrinya'nın ölüm haberini getirir. Bu haber üzerine prens Vladimir, Nastasya'yı bir prens, bir zengin veya bir bogatır ile evlendirmek ister. Ancak Nastasya, altı yıl daha beklemek istediğini söyler. On iki yıl geçmesine rağmen, Dobrinya dönmez. Prens Vladimir'in ısrarları üzerine, Nastasya; Alyoşa Popoviç ile evlenmeyi kabul eder ve düğün hazırlıkları başlar.

Yukarıdaki bölümde anlatılmayan, ancak bizim Türk destanlarından hareketle çözebildiğimiz bir durum söz konusudur. Bu da Alyoşa'nın ölüm haberi getirmesi ve Nastasya'nın da sonuçta onunla evlenmeyi düşünmesidir. Bamsı Beyrek anlatması dikkatli bir şekilde okunursa, Nastasya'nın neden Alyoşa ile evlenmek zorunda olduğu anlaşılır.

⁶ Güney Slav destanları üzerinde Türk destanlarının etkisi hakkında daha geniş bilgi için bk. Albert B. Lord. *age.*, s. 212.

Bamsı Beyrek destanında bu kısım şöyle anlatılmıştır; Beyrek'in ölü veya diri haberini getirecek olan kişi nasıl Banı Çiçekle evlenmeye hak kazanacaksa, burada da Dobrinya'nın ölüm haberini getiren Alyoşa, Nastasya ile evlenmeyi hak eder. Yine, Alyoşa'nın bu ölüm haberini getirirken ortaya koyduğu bir delil söz konusu değildir. Alyoşa sadece, Dobrinya'yı bir yerde çalılıklar arasında başı gövdesinden ayrılmış olarak gördüğünü söyler. Hâlbuki, Bamsı Beyrek anlatmasında Yaltaçuk kendisine Beyrek tarafından, Beyrek'in düğünü sırasında verilen kaftanı kana bulayarak getirip, Beyrek'in öldüğüne ve kaftanın Beyrek'e Banı Çiçek tarafından verildiğinin belirtilmesi suretiyle açık bir delil sunar. Haberi getiren kişi olarak da, Banı Çiçek ile evlenmeye hak kazanıp, nişanını yapar ve esas düğün hazırlıklarına başlar.

Her iki anlatma yan yana getirildiğinde, *Dede Korkut Kitabı*'ndaki Bamsı Beyrek destanının asıl konuyu anlatan, Dobrinya anlatmasının ise, Bamsı Beyrek destanından bir alıntı olabileceği akla ilk gelen düşüncedir.

4. Sevgilisinin veya eşinin evlenmek üzere oluşunun kahramana haber verilmesi:

Nastasya ve Alyoşa düğün hazırlığı yaptıkları sırada, Dobrinya İstanbul'dadır. Atıyla dolaşırken, aniden atın ayağı tökezler ve Dobrinya atına kızarak bağırır. O an at dile gelir ve Dobrinya'ya ciddi bir tehlike içinde olduğunu, karısı Nastasya'nın Alyoşa Popoviç ile evlenmek üzere olduğunu ve o günün de düğünün üçüncü günü olduğunu, karısı Nastasya ile Alyoşa'nın kiliseye gidip nikâhlarının kıyılacağını bildirir.

Bamsı Beyrek destanına baktığımızda, Beyrek on altı yıldır Bayburt kalesinde tutukludur ve Banı Çiçekle Yalancı Oğlu Yaltacuk'un düğün merasimleri başlamadan babasının gönderdiği bezirgânlar düğün başladığı sırada Bayburt kalesinin önüne gelirler. O sırada kaledeki kâfirlerin isteği üzerine kopuz çalıp, onları eğlendirmekte olan Beyrek kale yakınından geçen bezirgânların Oğuz yurdundan geldiklerini anlar ve bir şiirle Oğuz yurdundan haber sorar. Bezirganlâr da ona Banı Çiçek'in Yaltacukla evlenmek üzere olduğu haberini verirler.

Her iki destan karşılaştırıldığında, Rus destanının daha fazla olağanüstü unsurlar ihtiva ettiği ve haberin kahramana atı tarafından verildiği görülürken, haber vermeyle ilgili bağlantının oldukça zayıf bir şekilde kurulduğu, oysa Bamsı Beyrek'te kahramana bizzat haber vermekle görevli olan kişilerin haberi verildiği görülür. Bamsı Beyrek dışındaki kahramanın dönüşü konusunu ihtiva eden Aşık Garip, Bey Böyrek ve İzzet Bey gibi hikâyelerde habercilerin kimliklerinin farklılaştığı ve olağanüstü vasıflara sahip Hızır, Pir, Evliya gibi dinî figürlerin kahramana eş veya sevgilisinin evlenmek üzere olduğunu haber verdikleri görülür.

Habercilerin kimlikleri ve haber verme şekli bakımından inceleme konusu ettiğimiz Rus destanı ve Bamsı Beyrek destanı karşılaştırıldığında *Dede Korkut Kitabı*'nın daha sağlam bir kurgu ve anlatım tekniğine sahip olduğu ve dolayısıyla da

diğer Türk hikâyeleri yanında Dobrinya destanına da bu konuda kaynaklık ettiğini söyleyebiliriz. *Dede Korkut Kitabı*'nın etkisinin sadece Rus destanı Dobrinya'ya etki etmekle kalmayıp, aynı konuyu ihtiva eden Sırp, Hırvat ve Boşnak destanlarına da bu konuda kaynaklık etmiş olması da söz konusudur.⁷

5. Kahramanın ülkesine geri dönmesi:

Kahramanın ülkesine geri dönüş kısmı iki ana kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan birinci kısımda kahramanın tanınmamak için kılık değiştirmesi ve bu şekilde ana-baba evine ulaşması anlatılırken, ikinci kısımda ise hiç beklenmeyen bir anda kahramanın kimliğini açıklaması anlatılır. Her iki bölüm inceleme konusu ettiğimiz destanlarda aşağıdaki gibi anlatılmıştır.

a) Kahramanın kimliğini gizlemesi:

Dobrinya destanında kahramanın geri dönüşünün ilk bölümü şu şekilde anlatılmıştır; Dobrinya atının uyarıcı sözleri üzerine hemen atını mahmuzlayıp , uçarcasına Kiev'e döner. Doğruca annesinin evine gider ve eve geldiğinde annesi soylu Ofimya'nın nöbetçilerine sormadan içeri dalar ve annesinin misafir karşıladığı büyük salona girer. Dobrinya'nın bu şekilde eve girmesi bir saygısızlıktır. Arkasından gelen nöbetçiler onu Ofimya Aleksandrovna'ya şikâyet ederler. Ofimya oğlunu tanımaz ve evine saygısız bir şekilde giren bu yabancıya, eğer oğlu sağ ve orada olsaydı ona gereken dersi verebileceğini, ancak Alyoşa Popoviç'in getirdiği habere göre onun öldüğünü ve kendisinin de buna çok üzüldüğünü söyler. Dobrinya, annesinin kendisini tanımadığını anlayınca, kendisinin Dobrinya'nın bir arkadaşı olduğunu ve Dobrinya'nın onu önden gönderip, kendisinin daha sonra geleceğini söyler.

Annesi tarafından tanınmayan Dobrinya, bir yabancı ve Dobrinya'nın arkadaşı gibi davranarak konuşmaya devam eder. Dobrinya'nın kendisine verdiği bazı görevler olduğunu ve Dobrinya'nın karısının durumunu öğrenmesi gerektiğini söyler. Ofimya buna; Dobrinya'nın karısının Alyoşa Popoviçle evlenmek üzere olduğunu ve o günün de düğünün üçüncü günü olup, kilisede nikâhlarının Prens Vladimir ve Prenses Apraksiya'nın da hazır bulunduğu törende kıyılıp, tanrının evlilik tacını giyeceğini söyleyerek cevap verir.

Bunları öğrenen ve hâlâ bir yabancı olarak orada bulunan Dobrinya; bir görevi daha olduğunu Dobrinya'nın skomorokh elbisesini giymesi ve müzik aleti 'gusli'yi de alması, skomorokh olarak düğün yerine gidip orada gusli çalıp, şiir söyleyerek oradakileri eğlendirmesi gerektiğini bunların Dobrinya'nın istekleri olduğunu söyler. Bunun üzerine Ofimya Aleksandrovna oğlunun skomorokh elbisesiyle guslisini oğlunun arkadaşı olduğunu ve oğlu tarafından görevlendirildiğini söyleyen bu yabancıya veririr.

⁷ Bk. A. B. Lord, *age.*, s.213-220.

Bamsı Beyrek destanında kahramanın ülkesine geri dönüşü tekfur kızının yardımıyla Beyrek'in Bayburt kalesinden kaçmasıyla başlar. Kale dışında ise Beyrek, ilk olarak kendisini on altı yıldır orada bekleyen atıyla karşılaşır. Bu karşılaşma oldukça duygusal bir tablo hâlinde verilmiştir. Buradan atıyla Oğuz Yurdu'na doğru yola çıkan Beyrek yolda ilk olarak bir ozanla karşılaşır ve ozana atını verip onun kıyafetini alır. Beyrek; Oğuz'da dost ve düşmanının kim olduğunu öğrenmek için ozan kılığına girerek yoluna devam eder. Daha sonra Oğuz çobanlarıyla karşılaşır ve onların Yaltacuk'u taşıma niyetinde olduklarını öğrenip sevinir. Yoluna devam eden Beyrek, baba evine ulaşmadan önce bir pınar başında kız kardeşi ile karşılaşır ve kardeşi onu tanımaz. Bir şeyler yemek bahanesiyle kız kardeşi ile birlikte baba evine gider. Orada da kimse kendisini tanımaz ve Beyrek onlardan kaybolan oğullarına ait bir elbise ister. Kendisine verilen kaftanı giyer ancak, kaftanla tanınacağını anlayınca onu çıkarıp yerine bir çuvalı sırtına geçirir ve deli gibi davranarak düğün töreninin yapıldığı yere gider.

Diğer bölümlerde olduğu gibi bu kısımda da Dobrinya destanındaki kurgusunun çok zayıf olmasına karşılık Bamsı Beyrek destanı çok daha renkli ve ustaca kurulmuştur. Ayrıca kahramanların kimliklerini gizlemesi ve yaptıkları hareketler bakımından da Bamsı Beyrek çok daha tutarlı hareket etmekte ve mantıklı bir davranışla kimliğini gizlemek için ozanla kıyafetini değiştirmekte ve bunu da Oğuz'da dostunu, düşmanını öğrenmek için yapmaktadır. Hâlbuki Dobrinya destanında kahraman kimliğini gizlememesine rağmen yine de tanınmamaktadır. Her iki destanda dikkat çekici olan husus da Beyrek'in Oğuz Yurdu'na gelmeden, Dobrinya'nın ise annesinin evine ulaştıktan sonra destan anlatıcısı-şair kılığına girmeleri ve aile fertleri tarafından bile tanınmamalarıdır. Biz bu bölümle ilgili olarak iki destan arasında yaptığımız karşılaştırmada Bamsı Beyrek destanının Dobrinya destanına kaynaklık ettiği sonucuna varıyoruz.

b) Kahramanın düğün yerine gitmesi ve kimliğini açıklaması:

İnceleme konusu ettiğimiz ve karşılaştırdığımız iki destanda kahramanın dönüşünün son kısmı ise şöyle anlatılmaktadır;

Skomorokh kıyafetine giren Dobrinya, annesinin evinden ayrılıp karısıyla Alyoşa Popoviç'in düğün törenlerinin yapıldığı Prens Vladimir ve Prenses Apraksiya'nın da hazır bulunduğu yere gider. Düğün yerinin kapısındaki nöbetçilere sormadan içeri dalan Dobrinya salonda bulunan prens ve prensesi selâmlar ve kendisine yer gösterilmesini bekler. Onun arkasından koşturan nöbetçiler içeri gelir ve bu Skomorokh'un yaptığı saygısızlığı Prens Vladimir'e şikâyet ederler. Prens Vladimir, Skomorokh kılığındaki Dobrinya'ya kızar ve ona neden böyle davrandığını sorar. Ancak Dobrinya prensin kızgınlığına aldırılmaz ve nerede oturacağını sorar. Prens Vladimir de bu saygısız skomorokha sobanın üstünü gösterir. Dobrinya kendisine gösterilen yere geçip, elindeki gusli ile orada bulunanları selâmlar ve hepsinin adının geçtiği bir şiir söyler. Dobrinya'nın söylediği

şiiir başta Prens Vladimir olmak üzere herkes tarafından çok beğenilir ve prens onu kendi masasına davet eder. Prens bu Skomorokh'u ödüllendirmek için ona masada istediği yere oturabileceğini söyler. Dobrinya da masada karısı Nastasya'nın karşısına oturup kendisine verilen içkiyi içmeye başlar. Prens Vladimir, Dobrinya'yı ödüllendirmeye devam ederek düğün boyunca istediğini yapabileceğini söyler. Dobrinya elindeki içki kadehinin içine yüzüğünü koyar ve onu Nastasya'ya uzatıp bir defada kadehi bitirmesini, kadehi bir defada bitirirse iyi bir şey olacağını söyler. Nastasya kadehi alıp bir defada hepsini içer ve kadehin içindeki yüzüğü görüp tanır. Yüzükle birlikte karşısında oturan Skomorokh'un kocası Dobrinya olduğunu anlayan Nastasya, orada bulunanlara Dobrinya'nın kimliğini açıklar.

Bamsı Beyrek destanında ise kahramanımız Beyrek tebdil-i kıyafet ederek Banı Çiçekle Yalancı Oğlu Yaltacuk'un düğün yerine deli bir ozan gibi gider. Düğün yerinde yiğitler güveyinin yüzüğünü hedef alıp ok atmaktadır. Yaltacuk ok atarken Beyrek beddua eder ve buna kızan Yaltacuk onun da ok atmasını ister. Beyrek kendi yayını getirip hedefi vurur. Oğuz beyleri onu kutlar ve başarısının karşılığı olarak Kazan Han o günün beyliğini bu deli ozana verir ve gün boyunca istediğini yapabileceğini söyler. Beyrek ilk iş olarak yemek kazanlarını devirir, daha sonra kadınların bulunduğu yere gidip orada kopuz çalarak gelini oynatmak ister. Gelinin yerine başka kadınlar oynamak için ortaya çıkarlarsa da Beyrek söylediği şiirlerle onların adlarını ve kusurlarını söyler ve sonunda Banı Çiçek ortaya çıkıp oynamaya başlar. Beyrek bir şiirle ona olan sitemini dile getirdikten sonra kimliğini açıklayıp kendini tanıtır.

Dobrinya destanı ile Bamsı Beyrek destanı arasındaki yakınlık bu bölümde oldukça fazladır. Her iki kahramanın Skomorokh-Ozan kılığında tebdil-i kıyafet ederek düğün yerine gitmeleri, şiir söyleme ve ok atma karşılığı olarak ödül kazanmaları ve kimliklerini eş-sevgiliye açıklayarak kendilerini tanıtmaları tamamen aynıdır. Ancak Bamsı Beyrek destanındaki ince ve zarif bir şekilde işlenmiş olaylar ve kahramanın hareketlerindeki tutarlılık bu destanın kurgu bakımından Dobrinya destanından çok daha üstün olduğunu ortaya koymaktadır. Dobrinya destanındaki dikkat çekici bir husus da Dobrinya'nın söylediği şiiri İstanbul'da öğrendiğini belirtmesidir. Bütün bunlar Bamsı Beyrek destanının Dobrinya destanı ile olan ilişkisi yanında, doğrudan olmasa bile dolaylı olarak Skomorokh destan geleneği üzerinde Türk destan geleneğinin etkisini ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir.

6. Kahramanın sevgilisine kavuşması ve hainin cezalandırılması:

Her iki destanda sonuç kısmı şu şekilde anlatılmaktadır; Dobrinya'nın ölmediğini ve orada olduğunu öğrenen Nastasya, Dobrinya'nın ayaklarına kapanıp verdiği sözü tutmadığı için ondan af diler. Dobrinya, Nastasya'yı kadın olduğu için suçlayamayacağını çünkü kadınların zayıf yaratıldıklarını, ancak karısının Alyoşa Popoviç'le evlenmesi konusunda Prens Vladimir'in arabuluculuk etmesinin bir

preneş yakışmadığını ve prensin bu konuda hatalı olduğunu söyleyip, Vladimir'i suçlar. Prens Vladimir bundan çok utanır ve hiçbir cevap vermez. Diğer taraftan Dobrinya'nın karısıyla evlenmeye kalkışan Alyoşa Popoviç söze karışıp esas hatanın kendisinde olduğunu, Nastasya'yı kendisinin zorladığını söyler ve Dobrinya'dan af diler. Dobrinya ona verdiği cevapta, karısıyla evlenmek arzusunda olması nedeniyle ona kızgın olmadığını ancak yalan söyleyerek kendisinin öldüğü haberini getirerek annesini üzmesine çok kızdığını ve bu ikinci suçunu bağışlamasının mümkün olamayacağını belirtir. Sonra da Alyoşa'yı ilk önce tekme ve tokatlarla döver sonra da kırbaçlar. Alyoşa Popoviç'in cezalandırılmasından sonra, Dobrinya karısı Nastasya'yı da yanına alarak annesinin yanına döner ve destan burada biter.

Bamsı Beyrek destanının da ise kahramanımız Beyrek'in geri dönmüş olması bütün Oğuz beyleri tarafından sevinçle karşılanır. Hemen Beyrek'in babasına oğlunun döndüğü haberi gönderilir. Kam Püre Bey oğlunun geldiğine çok sevinirse de onun evine gelip serçe parmağını kanatarak kendisinin ağlamaktan kör olan gözlerine sürmesini ister. Beyrek babasının isteğini yerine getirir ve babasının gözleri eskisi gibi görmeye başlar.

Diğer taraftan Beyrek'in döndüğü haberini alan Yaltacuk ise Beyrek'ten korktuğu için Dana Sazlığı'na kaçır. Beyrek sazlığı ateşe verip Yaltacuk'u yakalar ve onu kılıcının altından geçirerek affeder. Kazan Bey ve diğer Oğuz Beyleri Beyrek'e gerdeğe girip, muradına ermesini, Banı Çiçek'le hemen evlenmesini söylerlerse de Beyrek bunu kabul etmez. Beyrek, Banı Çiçek'le evlenmeden önce Bayburt kalesinde esir olan Oğuz yiğitlerini kurtarması gerektiğini söyler ve Bayburt kalesine gitmek üzere atına binerek yola çıkar. Beyrek'le birlikte Oğuz Beylerinin çoğu da atlanıp Bayburt'a gider. Yapılan savaşta tekfur öldürülür, Oğuz yiğitleri kurtarılır. Beyrek kendisine yardım eden tekfur kızını da alıp Oğuz yurduna döner. Yeniden hazırlanan düğün töreninde Beyrek yedi kız kardeşini yedi yiğite verir, kalan yiğitlere de Kazan Han kız verir ve hepsi birlikte evlenirler. Böylece Beyrek ve yiğitler murada erer. Dede Korkut'un söylediği şiirle de destan sona erer.

Özet metinlerde de görüldüğü üzere Dobrinya destanının sonuç kısmı oldukça kısadır. Kahraman, rakip veya haini cezalandırır ve karısını alıp annesinin evine gider. Burada Slav destanlarının temel özelliklerinden olan annenin ön plânda oluşu tekrarlanır.

Bamsı Beyrek destanında ise kahraman ilk önce babasının gözlerini iyileştirir daha sonra da hain veya rakibi cezalandırır. Ancak cezalandırma bununla da bitmez, kahramanın uzun süre esir hayatı yaşamasına sebep olan Bayburt tekfur da ölümle cezalandırılır. Bu cezalandırma ile birlikte kahraman verdiği sözü yerine getirir, kale feth edilir ve kahraman esir düşen arkadaşlarını kurtarır. Böylece destanın sonuç kısmı iç içe geçmiş bir dizi olayların yer aldığı oldukça kompleks bir yapı kazanır. Destanın sonu sadece kahramanın evliliğinin söz konusu edildiği mutlu sonla değil, kahramanla birlikte sevinç ve kederlerini paylaşan yiğitlerinin de evlenmesi şeklindeki

bir mutlu sonla biter ki, destandaki bu yapı mutluluğun sosyal bir olay hâline getirilmesini sağlar.

Her iki destanın sonuç kısmına bakıldığında Dobrinya destanının çok zayıf ve ayrıntıya girmeyen bir yapıya sahip olmasına karşılık, Bamsı Beyrek destanının oldukça detaylı bir yapıya sahip olduğu görülür. Bu özellik de, daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere, Dobrinya destanının Bamsı Beyrek destanından bir alıntı olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Yapmış olduğumuz bu karşılaştırmadan hareket ederek şu sonuçlara ulaşmak mümkündür. Bamsı Beyrek destanı *Dede Korkut Kitabı* içinde yer alan ve kahramanın dönüşünü konu eden bir anlatma olarak yazılı şekli yanında, sözlü gelenekte de bütün Türk dünyasında yaşayagelmiş ve konusu itibarıyla en sevilen anlatmalardan birisidir. Bu anlatmanın konusu yazılı veya sözlü şekilleri itibarıyla sadece Türkler arasında yayılmamış, Türk boylarının kültürel ve coğrafi komşuları olan toplumlar arasında ve özellikle de Slavlar arasında çok geniş bir alana yayılma şansına sahip olmuştur.

Türk destanlarında kahramanın dönüşü konusu bu dönüşü hazırlayan sebeplerle birlikte çok geniş olarak anlatılırken; yani dönüş konusuna kahramanın ailesinin tanıtımı, çocuksuzluk problemi, çare arama, doğum, ad verme, kahramanın eğitimi gibi temel birtakım hazırlık epizotundan sonra yer alan ikinci kısımda verilirken, Slav destanlarında ise bu yapı bazı değişikliklere uğrayarak destanın birinci kısmı ve tamamı olarak ortaya çıkmaktadır. Türk destanlarında gördüğümüz kahramanın hazırlanmasıyla ilgili kısımlara Slav destanlarında yer verilmeden doğrudan kahramanın dönüşüne sebep olacak olayla destana başlanmaktadır. Bütün bunlar V. Zhirmunski'nin iddia ettiği gibi Türk destan geleneğinin batı kültürlerinden aldığı unsurları doğuya doğru gidildikçe yeni ilâveler ve abartmalar yaparak yeniden şekillendirmesi⁸ sonucunda değil, tersine Türk sözlü destan yaratıcılığında var olan temel yapıların batıya doğru gelirken gelişmesi ve farklı kültür çevrelerinde bu yaratmaların o toplumların kendi geleneklerine göre yeni şekiller kazanmasının bir sonucudur. A. B. Lord'un da ifade ettiği gibi; uzun süreli ve devamlı olarak meydana gelen Türk boylarının doğudan batıya doğru gerçekleştirdikleri göç sonunda⁹ Türk boylarına ait kültürel yaratmalar da yeni sahalara taşınmış ve bu yeni alanlardaki toplumların kültürlerine geçmiş ve onlar arasında Türk geleneğindeki kadar ince ve zarif bir şekilde olmasa da yaşama kabiliyeti bulmuştur.

⁸ Nora Chadwick-Victor Zhirmunski, *Oral Epics of Central Asia*, s. 302-305.

⁹ A. B. Lord, *age.*, s. 212-213.